

**Csányi Erzsébet**\*

Bölcsészettudományi Kar, Újvidék

**Beke Ottó**

Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar,  
Szabadka

UDC: 316.774:004.738

DOI: 10.19090/gff.2020.2.269-283

Eredeti tudományos munka

## A KÖZÖSSÉGI MÉDIA DISZTÓPIÁJA (DAVE EGGERS: A KÖR)\*\*

Dave Eggers *A kör* (*The Circle*, 2013) című regénye a közösségi média disztópiája. A szövegben ábrázolt online-számítógépes környezet által alapszerkezetében meghatározott regényvilágot az online és az offline térre egyaránt vonatkozó megfigyelés és normalizáció, továbbá a személyes adatok gyűjtése jellemzi. A műben a felejtés és a törlés joga senkit semmilyen körülmények között sem illet meg. Az információk felhalmozása, a megfigyelés és az online tér konstitutív szerepe együttesen az internetes látszattevékenység (pszeudoaktivitás) eskalációját és fokozódását eredményezi, ily módon hozzájárulva a status quo fenntartásához. A regényből 2017-ben készült filmadaptáció, a téma időszerűségét pedig az egyre tömegesebb, penetráns közösségimédia-használat és a megfigyelő kultúra, illetve a kapitalizmus egyaránt kidomborítja.

*Kulcsszavak:* Dave Eggers, *A kör*, közösségi média, disztópia, diktatúra

A TITOK HAZUGSÁG  
A MEGOSZTÁS TÖRÖDÉS  
A FÉLREVONULÁS LOPÁS  
(Eggers, 2016: 235)

### SZÁMÍTÁSTECHNIKAI-ONLINE KÖRNYEZET

Dave Eggers *A kör* című regényének világát a szöveg által ábrázolt közösségi média keretében működő különböző online-digitális platformok, informatikai innovációk, technikai eszközök, mediatizációs eljárások és stratégiák

---

\* erzsebet.csanyi@gmail.com

\*\* A tanulmány részben a Szerb Köztársaság Oktatás- és Tudományügyi Minisztériuma 178017. számú projektumának keretében készült.

együttesen és alapjaiban határozzák meg. Ez az adatgyűjtésre, -tárolásra és nyilvánosságra hozatalra összpontosító számítástechnikai-online környezet nem külsődleges, illetve szupplementáris a regénybeli realitáshoz képest, mintegy annak felszíni struktúráját, lehántható, percepciós burkát alkotva, hanem éppen ellenkezőleg: a megjelenített valóság intéger és konsztitív részét alkotja (Slusser, 2005: 28), továbbá a nyelvi jelölők szintjén is megjelenik (Curl, 2001). Nélküle nem működhetne maga a történet, illetve nem képződhetne meg az a technikai alapú közeg, amelybe a narratíva beágyazódik (Landon, 2001: 29).

A kutatás célja – a legjelentősebb szakirodalmi apparátus fényében – feltárni Eggers regényének műfajttörténeti, intertextuális beágyazódását, valamint sajátos technológiakritikai jegyeit, amelyek leleplezik egyén és közösség, diktatúra és felejtés, diktatúra és emlékezés ábrázolásának útjait a korábbi, valamint a posztmemotechnikai kortárs irodalomra is utalva.

A regénybeli informatikai környezet egy részének funkcionális-koncepcionális előképei felismerhetők napjaink mediális környezetében, illetve a kurrens kommunikációtechnológia-történeti tendenciák kialakulásának irányába mutatnak. Közülük a legfontosabbakat, azokat, amelyek a regénybeli történetvezetés szempontjából kiemelkedő jelentőségűek, továbbá, amelyek az aktuális mediális fejleményekkel korrespondálnak, és ily módon mintegy profetikus erővel, potenciállal bírnak, érdemes közelebből is megvizsgálni, illetve kontextualizálni. Ilyen egyebek mellett a ValóÉn, az ÖrSzem, a Részvételi Rang és az egészségügyi karperec.

## MEGFIGYELÉS ÉS KONTROLL

Az általunk ismert kurrens internet legfőbb jellemvonásai közé tartozik a tartalmak gyakori multimedialitása és megnövekedett közvetítési sebessége mellett a böngészés alkalmával megőrizhető felhasználói anonimitás (Aczél, 2012: 116; Szűts, 2018: 35, 222), továbbá a mindezzel összefüggő felhasználói beleélés, immerzió, illetve kifejezettebb formájában a flow-élmény (Csíkszentmihályi, 2016; Szűts, 2018: 339–341; vö. Virilio, 2002: 45–46.): „Abban a pillanatban, amikor beléptem a világhálóra, varázslóként kezdek működni, teljesen a saját akaratomnak, a saját vágyaimnak, a saját szükségleteimnek és a saját kíváncsiságomnak megfelelően. Küldhetek és kaphatok információt, hamisíthatok, montírozhatok, identitást választhatok, azt tehetem, ami akarok. Nincsenek határok” (Csepeli–Prazsák, 2010: 17–18; vö. Esterbauer, 2003). Felszabadító erejű a személy(iség) és a jelenlét egységének megszűnése a világhálón: „Már nem biztos, hogy én vagyok jelen. Aki jelen van, az nem törvényszerűen és feltétlenül azonos

velem, nemcsak szerepében, hanem szubjektumában is eltérhet” (Aczél, 2012: 129; vö. Derrida, 2014; Orbán, 1994; Ferraris, 2008).

Eggers disztópiája a közösségimédia-használat expanzióját, az egyéni és a társadalmi létet egyre inkább kisajátító voltát veszi alapul, és azt extrapolálja. A különböző szolgáltatások elérését megkönnyítő és egyben lehetővé tevő ValóÉn bevezetésével megszünteti az internethasználathoz, a böngészéshez, a szabad tájékozódáshoz kapcsolódó és azt egyben lehetővé tevő névtelenséget: „Nincs többé tucatnyi jelszó és tucatnyi azonosító. Az eszközeid tudják, ki vagy, és aki fizet, jelentkezik, reagál, megnéz és értékkel, aki lát és akit látnak, az nem más, mint egyetlen éned – az eltorzíthatatlan és álcázhatatlan ValóÉn. A valódi nevedet kell használnod, az kötődik a hitelkártyáidhoz, a bankodhoz, s így gyerekjáték bármit kifizetni. Életed végéig elég egyetlen gomb a neten. // Ahhoz, hogy használhasd a Kör bármelyik eszközét – a legjobb, mindenütt jelen lévő, domináns és ingyenes eszközöket –, csak önmagadnak kell lenned, tényleges személyiségednek, azaz ValóÉnednek. A fals identitások, az identitáslopások, a többszörös felhasználónevek, a bonyolult jelszavak és pénzkezelési rendszerek kora lejárt. Ha bármikor bármit látni, használni, kommentálni akarsz vagy meg akarsz venni, egyetlen gomb van és egyetlen azonosító, minden össze van kötve, követhető és egyszerű, minden működtethető mobilról, laptopról, tabletről vagy retináról. Egyetlen azonosítóval bejutsz a világháló minden zugába, minden portálra, minden fizetési oldalra, ahová csak akarsz” (Eggers, 2016: 24; vö. Eggers, 2016: 297).

A ValóÉn illetően koncepciója és gyakorlata teszi lehetővé az összes internetes vásárlás alapjaként, illetve valutájaként szolgáló KörPénz bevezetését. Ez pedig nemcsak a készpénz, hanem az egyéb pénznemek létét is feleslegessé teszi, egyetlen médiavállalat keretében integrálva a gazdasági cserefolyamatok jelentős részét, monopolhelyzetet teremtve magának (Eggers, 2016: 137–138).

Az egyéni, hitelesített személyazonosságú felhasználók online térben zajló tevékenységének és egymás közti interakcióinak folyamatos felügyelete és regisztrálása a valós fizikai, vagyis offline tér eseményeinek megfigyelésével egészül ki. Ez utóbbi megfigyelési mód rendszerszintű funkcionális elemei a drót nélküli adatforgalmat lebonyolító, egyre több helyen felbukkanó miniatűr kamerák, vagyis ŐrSzemek. Világszintű elterjedésük regénybeli ideológiai háttérében az az elképzelés húzódik meg, miszerint az élet minden területére és helyszínére kiterjedő folyamatos megfigyelés magas szinten tartja az emberek viselkedési önkontrollját, s óhatatlanul is csökkenti a megfigyelésre, illetve szankcionálásra érdemes testi cselekvések és személyközi interakciók számát, ily módon pedig hozzájárul az erkölcsösebb élet és a demokratikus társadalmi berendezkedés kialakításához: „ha

ezrek, sőt milliók nézik az embert, akkor a legjobb énjét nyújtja. Vidámabb, pozitívabb, udvariasabb, nagyvonalúbb, kíváncsibb” (Eggers, 2016: 255; vö. Keane, 2013). Ennek az elképzelésnek megfelelően az ŐrSzem „teljes telítettség esetén megelőzi a legtöbb bűncselekményt” (Eggers, 2016: 218; vö. Orwell, 2019; Csányi–Beke–Samu, 2019; Ma, 2019; Beke, 2020; Foucault, 1990; Marx, 2014). A cél a „tökéletes átláthatóság” (Eggers, 2016: 60; vö. Eco, 2018: 33–56) elérése: „Tudnunk kell mindenről, ami történik” (Eggers, 2016: 59), és „[t]udni fogunk mindenről, ami történik” (Eggers, 2016: 61).

A KörKereső az egyének tartózkodási helyét meghatározó és azt vizuálisan megjelenítő applikáció. Humáncentrikus GPS-berendezésként funkcionál. Célja a kapcsolatfelvétel és -teremtés, ily módon pedig a személyközi kommunikáció elősegítése és gazdagítása, a magas szintű adattárolási és -feldolgozási kapacitás következtében azonban – a ValóÉnhez és az Őrszemhez hasonló módon – a felügyelet és normalizáció hatékony eszközévé lép elő (Eggers, 2016: 80). Míg azonban a ValóÉn az online tevékenység kontrollját segíti elő a felhasználók azonosítása, továbbá a valós identitás közösségi hálózaton belüli megőrzése által, addig az Őrszem és a KörKereső a valós fizikai teret pásztázza, s a megfigyelés adatait képi úton jeleníti meg: „helyváltoztatásaink teljességgel nyomon követhetővé válnak a Nagy Testvér számára” (Eco, 2008: 8).

A valós időben frissülő, numerikusan kifejezett Részvételi Rang (rövidítve a RészRang) a felhasználókat aktivitásuk szerint rangosolja, s a rangsoron belüli pozíciókat mindenki számára láthatóvá teszi. Jelentőségét a közösségi létnek az egyénivel szembeni preferálásából, illetve túlértékeléséből nyeri, alapjául pedig a társadalom és a közlés közötti elválaszthatatlan, etimológiailag is kifejezésre jutó kapcsolat szolgál (Eggers, 2016: 79; Dewey, 1915: 4; Nyíri, 2003: 210–211). Ennek megfelelően a regénybeli közerkölccsé előlépett hivatalos ideológia minél magasabb szintű, intenzív, szerteágazó, a legkülönbözőbb formákat egyaránt magában foglaló, folyamatos online tevékenységet vár el a felhasználóktól – függetlenül lelki alkatuktól, aktuális élethelyzetüktől, továbbá kommunikációs habitusuktól. Internetes tevékenységüket sohasem szakíthatják félbe, illetve szüneteltethetik hosszabb ideig, ez ugyanis a közösség dezintegrációját, szétforgácsolódását vonná maga után.

A Részvételi Rang nyilvánossága versengést, vagyis az online aktivitás öncélú intenzívebbé tételét eredményezi, a befelé fordulás, a kontempláció, a magány, illetve az egyedüllét, a hosszan tartó figyelem, továbbá az érzelmek megélése pedig automatikusan inszINUÁLÓDÍK (Han, 2019: 28–33). Az érzelmi inkontinencia elvárt magatartássá, az információmegosztás, az üres reprezentáció,

az online kommunikációban való szakadatlan részvétel öngerjesztő, önmagát folyamatosan újratermelő, végtelen folyamattá válik. Eközben a pozitív tartalmak termelése és terjesztése alapvető fontosságúvá, megkérdőjelezhetetlen értékű tevékenységgé lép elő. A boldogságipar (Cabanas–Illouz, 2019; Máriási–Vida, 2015) működése hatja át az online teret. A pozitív élményekre összpontosító, illetve azokat elváró online kommunikációs stílus és forma válik kizárólagossá, egyedül hozzáférhetővé.

A felhasználók óhatatlanul véleménybuborékba, illetve -börtönbe (Szűts, 2018: 206) kerülnek, miközben ez nem is tudatosul bennük, hiszen tájékozásuk reduktív, önmagába zárul. Mivel nem részesülnek külső, az ismertetettől eltérő jellegű ingerekben, illetve tájékoztatásban, képtelenek kiszabadulni az áthatolhatatlan, öngerjesztő (előítéletes) csoportgondolkodás (Harari, 2018: 195, 203) online visszhangkamrájából (Harari, 2018: 194; Pariser, 2012). A közösségi lét és főleg az online keretek közötti aktivitás mindenekfeletti értéként való hangoztatása megkérdőjelezhetetlenként tűnik fel számukra, hiszen az ettől a premisszától eltérő, vagy pedig még inkább: az ezzel szemben álló vélemények és érvek nem hangozhatnak el és nem jelenhetnek meg sem az offline, sem pedig az online térben.

A RandiRandi személyes adatok felhasználásával működő társkereső applikáció. Ilyeténképpen nem különbözik alapjaiban a hasonló profilú valós és közismert oldalaktól, árulkodó azonban, hogy regénybeli bemutatása teljes mértékben az algoritmus által mozgósított adatok nyilvánossá tételével történik. Az alkalmazás közönség előtti bemutatása és tesztelése ugyanis nem csupán a potenciális társak felkutatását foglalja magában, hanem azoknak a személyes, nemritkán bizalmas és kényes adatoknak a felfedését is, amelyeket a felhasználók önmagukról adtak meg a közösségi oldalon történt regisztráció során, továbbá amelyeket néha öntudatlanul, esetleg akaratuk ellenében is digitális lábnyomok formájában hagytak maguk után több éves online tevékenységük során (Eggers, 2016: 100–102).

A regényben megjelenő, tetszetős kialakítású egészségügyi karperec „fényekből, ábrákból és számokból szőtt vibráló szalag” (Eggers, 2016: 125). Használójuk fiziológiai adatait kíséri figyelemmel, gyűjti, és továbbítja a felhőbe tárolás céljából, s miközben valós idejű hozzáférést és elemzést tesz lehetővé, az adatok törlését nem engedélyezi (Z. Karvalics, 2013). A különböző személyektől beérkező élettani adatok együttese teszi lehetővé a Teljes Egészségügyi Adatközlést, avagy röviden a TEAK-ot. (Eggers, 2016: 276; Harari, 2018: 54). Ez

elengedhetetlenül fontos, hiszen „a gyógyításhoz tudás kell. A tudás az információ megosztása” (Eggers, 2016: 121).

A KörFelmérő a felhasználók, illetve az alkalmazottak vásárlási szokásait, ízlését, személyes preferenciáit térképezi fel nagyobbára zárt kérdések megválaszolása által. Célja az egyes termékek és szolgáltatások népszerűsítése, ezáltal pedig a vásárlás és a fogyasztás, továbbá a szolgáltatás-igénybevétel fokozása. Minél előkelőbb helyet foglal el valaki a részvételi rangsorban, véleménye, ízlése annál nagyobb súllyal esik a latba (Eggers, 2016: 178–180). Ez alapján határozható meg mi az egyes felhasználók Árfolyama – véleménynyilvánításának hatásfoka –, továbbá KisKersummája – az ajánlásai nyomán megvásárolt termékek összértéke (Eggers, 2016: 196–197).

A gazdasági cserefolyamatok jelentős részének alapjául szolgáló, fentebb említett KörPénz bevezetése a regénybeli médiavállalatnak biztosítana kiváltságos helyzetet. Hasonló következményekkel járna a politikai választások, továbbá a népszavazások online, a Kör keretében történő lebonyolítása (Eggers, 2016: 306–310). A digitális demokráciában (Kovács, 2014) az internet, azon belül pedig különösképpen a közösségi média interaktív agórája (Boros, 1999, 2011) válna a közbeszéd és a politikai viták, választások, referendumok legfőbb és egyben megkerülhetetlen közegévé.

## A FELEJTÉS JOG(TALANSÁG)A

„az emberi lény a Másik Ember tekintetéből tudja meg magáról, hogy kicsoda, és annál inkább tudni fogja (vagy hinni, hogy tudja) ezt, minél jobban szereti és csodálja őt ez a Másik Ember; ha pedig nem egy, hanem száz, ezer vagy tízezer ilyen Másik Ember van, akkor annál jobb, annál inkább úgy érezheti, hogy sikerült megvalósítania önmagát” (Eco, 2018: 37).

A személyes adatok, (hang)felvételek, fényképek, posztok, kommentárok, megosztások, like-ok és egyéb audiovizuális dokumentumok digitális formában történő tendenciózus gyűjtése, archiválása, megőrzése és felhalmozása hatja át a *Kör* világát. Ez a folyamat attól függetlenül zajlik, hogy az adatok mely vizionált technikai eszközöktől, illetve applikációktól származnak, továbbá hogy az érintett személy, akire az adatok vonatkoznak, illetve audiovizuális dokumentumok esetében akit ábrázolnak, tesznek láthatóvá vagy pedig esetenként hallhatóvá (is), hozzájárult-e rögzítésükhöz, illetve megőrzésükhöz. Az adatgyűjtést és -rögzítést a regényben ábrázolt számítástechnikai-online környezet automatikusan és hiánytalanul, kivételek nélkül végzi. Törlésre nemhogy nincs lehetőség a regény világában, hanem egyenesen tiltott, és ideológiai szempontból is elfogadhatatlan –

még bizalmas jellegű vagy pedig kimondottan kompromittáló felvételek esetében is (Eggers, 2016: 160–162). Ez a felejtés jogának kérdését veti fel (Solti, 2019; Csizner, 2019; Nyeste–Szendrei, 2019; Szabó, 2019; Dobák, 2019), a regénybeli hivatalos ideológia ugyanis az adatok rögzítését, tárolását és felhalmozását közösségi érdekeknek tartja, azt a tudás akkumulációjával, továbbá az egyén és a társadalom érvényesülésével és boldogságával kapcsolja össze. A *Kör* világában a weboldalak és egyáltalán, a digitálisan rögzített adatok az örökkévalóságnak szólnak (vö. Szűts, 2018: 365).

A személyes és egyben magán-, nem ritkán kompromittáló jellegű adatok, továbbá dokumentumok megosztása, online térben való nyilvánossá tétele a minden pillanatra kiterjedő követhetőséggel kiegészítve teljes láthatóságot és elszámoltathatóságot eredményez. Ha valakinek minden lépése, tette, megnyilvánulása, szava figyelemmel kísérhető, és egyben törölhetetlen módon rögzítésre kerül, megtisztuláson esik át (Eggers, 2016: 252). Átlépi a bűnre csábító, illetve azt lehetővé tevő láthatatlanság és az erkölcsös életvezetésre sarkalló teljes láthatóság közötti határvonalat. Felemelkedik (Eggers, 2016: 260). Átlátható emberré válik (Eggers, 2016: 161). A megtisztulás pedig mediális és etikai vonatkozásokat egyaránt magában foglal, sőt, a kettőt integrálja. Aki látható, és mindig figyelemmel kísérhető, az erkölcsös. Aki pedig erkölcsös, az semmilyen körülmények között sem kifogásolhatja cselekedeteinek és megnyilvánulásainak nyilvánossá tételét, hiszen mi oka lenne rá? Hatályon kívül helyeződik a felejtés és a törlés joga (Székely, 2013).

A megtisztulás és az elszámoltathatóság a politika, illetve annak aktorai esetében különösképpen relevánsnak bizonyul, hiszen radikálisan demokratizáló, felszabadító hatással kecsegtet, főleg kollektív és egyre tágabb körben való megvalósulása esetében: „Választott tisztségviselőinktől eddig is mindnyájan átláthatóságot vártunk, de nem volt meg a technika, amely igazán lehetővé tette volna. Most viszont megvan” (Eggers, 2016: 165). Egy bizonyos közösségi-társadalmi szinten túl a láthatóság önértékké, követendő példává válik: „nincs értelme ragaszkodnunk az elzárkózás jogához, ha egyszer a többség látszani és hallatszani akar mindenáron, mert csak így érzi azt, hogy létezik” (Eco, 2018: 53). Ezt követően arra vetül a gyanú árnyéka, aki nem teszi magát „önként” láthatóvá, hiszen felvetődik a kérdés: mit rejteget egy ilyen személy, egy ilyen politikus, mit nem szeretne nyilvánosságra hozni, megosztani a szavazóival? A regényvilág mögötti ideológiai háttérrel a teljes mértékben nyitott, átlátható, demokratikus (Eggers, 2016: 165) társadalmi berendezkedést ígérő, megváltástanként működő, mélységesen techno-optimista csodavárás (Eco, 2018: 153) hatja át.

A dokumentumok kényszeres felhalmozása nem csupán az aktuális jelenből, illetve a digitális lábnyomok formájában még elérhető, többé-kevésbé rekonstruálható közelmúltból táplálkozik, hanem az analóg dokumentumok digitalizálása révén egyúttal a (rég)múlt időkből is. Ennek eklatáns példája a TökéletesMúlt program. A gigászi projekt alap gondolata a múlt még fellelhető dokumentumok formájában történő minél teljesebb mértékű feltérképezése, aminek célja, hogy többek között arcfelismerő programok és címkézés segítségével „bárki egyetlen keresőkérdéssel pillanatok alatt hozzájusson a felmenőivel kapcsolatos minden létező információhoz, képhez, videóhoz és filmhez” (Eggers, 2016: 270).

Eggers disztópiája számos vonatkozásban George Orwell *1984* című, műfaj történeti jelentőségű (Booker–Thomas, 2009: 66; Huber, 2016: 115) regényére támaszkodik; annak szövegét és hangulatát, főleg a jelen tanulmány mottóját alkotó rövid meghatározások, illetve jellemzések (Eggers, 2016: 235) formájában meg is idézi (Orwell, 2019: 12), továbbá a narratív-kompozicionális párhuzamosságok is szembetűnőek. Az Eggers regényvilágában ábrázolt hivatalos ideológia a technofil Athén-modellre épül, miszerint „a technológia felszabadító erejű és az ember jólétét fogja növelni, s ez végeredményben új elektronikus demokrácia kialakulásához vezet” (Pintér, 2007: 15). Ez a regénybeli optimista elképzelés azonban dominánsan orwelliánus történetvezetésbe ágyazódik, s egyben abban nyeri el kulminációját.

Az *1984*-ben narratív formában érzékeltetett koncepció értelmében „az új technológia az emberek teljes alávetettségét teszi lehetővé, hiszen mindenki megfigyelhetővé válik – a totális ellenőrzés technológiája készen áll” (Pintér, 2007: 15–16). Ennek megfelelően az orwelli és az eggersi antiutópia egyaránt markáns technológia-kritikaként funkcionál. Míg azonban Orwell műve az uralom és felejtés összekapcsolódásának érzékletes újkori példája (Assmann, 2004: 72–73; Assmann, 2009: 157; Karácsony, 2000: 114; Wegner, 2002: 215), amiben ennek megfelelően többek között a kortárs irodalom poszt-mnemotechnikai (Landon, 2001: 29) hagyománya gyökerezik (Csányi–Beke–Samu, 2019: 305; Beke–Samu, 2017), addig Eggersnél éppen fordított a helyzet. A *kör* regényvilágában nem a felejtés teszi lehetővé a diktatórikus-totalitárius hatalomgyakorlást, hanem éppen ellenkezőleg: a túl sok adat, illetve a mérhetetlen mennyiségű személyes és egyéb információ (Zuboff, 2019; Assange, 2016; Mayer-Schönberger–Cukier, 2018; Žižek, 2016: 93–120). Míg az *1984*-ben az okozza Winston Smith számára a problémát, miközben „az eltörölt múlt nyomába ered” (Assmann, 2009: 157), hogy küzdelmében túl kevés adat, illetve hulladék, szemét áll rendelkezésére, addig *A körben* nincs is más, mint végtelen mennyiségű adat, információ, digitális hulladék

és szemét (Kroker–Weinstein, 1994). Ez az emlékezéskultúra válsága nyomán jelentkező információs vákuumnak, vagyis a felejtés, illetve az adattörlés légüres terének az ellentéte. Az adatbőség, illetve -robbanás következtében kialakuló, átláthatatlan sűrűségű adatszmog és a megfigyelési kultúra szorosan összefügg egymással (Fehér, 2016: 89–134).

A technikai úton előidézett felejtés, illetve techno-amnézia (Beke–Samu, 2017; Spitzer, 2012; Szűts, 2018: 50, 391–392; Carr, 2014), valamint a feldolgozhatatlan adatbőség és digitális ingergazdagság okozta mnemotechnikai zavar, diszfunkcionális állapot azonos irányba mutat: „Egyvalamiben nagyon hasonlít egymásra a tömegmédiákultúrája és a totalitárius állam máskülönbent ellentétes rendszere: mindkettő veszélyt jelent az emlékezetre, a merev korlátozás éppúgy, mint az információ túlzott bősége. [...] A nyugati, tömegmédiákultúrája által szervezett világban az emlékezet az előállítás és a fogyasztás sebes körforgásában önmagát számolja fel” (Assmann, 2009: 157; vö. Han, 2019).

Eggers regényvilágában az internet végzetes, fájdalmas és romboló hatású, kivétel nélküli emlékezésre íteltetik (Vö. Szűts, 2018: 365–367; Ferraris, 2008: 143–198). Ez a „nem felejtő internet” (Székely, 2013: 11), avagy „az örök digitális emlékezet víziója” (Székely, 2017: 56; vö. Mayer-Schönberger, 2009). Feloldódik benne a poszt-mnemotechnikai tradíció, a techno-amnézia, és mindez az ellentétébe csap át, miközben a dezorientáció megmarad, sőt, az információs túlterhelés (Koltay, 2017; Bawden–Robinson, 2009) következtében még fokozódik is: „ha mindent meg lehet tudni mindenkiről, és ezen a *mindenkin* hovatovább a bolygólakók összessége értendő, akkor az információáradat csakis zűrzavart, lármát és néma csöndet eredményezhet” (Eco, 2018: 52). Így alakul ki az információs ökoszisztéma átláthatatlan szennyezettsége, kibogozhatatlan zűrzavara. Ez az információs epidémia, vagyis az infodémia következménye.

Ami pedig az emberi dimenzió, interakciók és cselekedetek köréből érdemes lenne a későbbi felidézés érdekében történő megőrzésre, az be sem következhet, nehogy diszkreditációs, illetve inszINUÁCIÓS hatással bírjon (Vö. Ma, 2019; Beke, 2020). Csupán üres, önaffirmáló pozitivitás marad (Han, 2019) az interszjektív térben és annak online változatában; minden attól eltérő információ, inger ugyanis megkérdőjelezhetné és aláásná az ideológiai buborékot. A boldogságipar (Cabanas–Illouz, 2019; Máriási–Vida, 2015) önismétlő és öngerjesztő univerzuma ez, ahol a pszeudo-aktivitás (Žižek, 2016: 317; Erhardt, 2006: 68) erőre kaphat.

## PSZEUDOAKTIVITÁS

A regénybeli és az extratextuális pszeudoaktivitás egyaránt az online tér és abban megvalósuló cselekedetek, reakciók, megnyilatkozások jelentőségének, illetve a valós viszonyokra gyakorolt hatásának túlértékeléséből fakad. Ez az online-internetes aktivizmus elcsökevényesedett, legitimációját csakis önmagából eredeztethető és ebből kifolyólag önkörébe záruló formája adja. A közösségi média használóinak körében jellemző lászattevékenység kizárólag az online térben fejti ki hatását, az offline tér szereplői előtt rejtett, illetve észrevétlen és egyúttal indifferens marad, az offline viszonyokat ugyanis érintetlenül hagyja. Eközben a vakmerő küzdelem, a veszélyekkel dacoló, bátor harc látszatát kelti.

Eggers regényében az internetes pszeudoaktivitás leginkább kommentárok írásában, közzétételében, továbbá online mosolyok és homlokráncolások (Bódi–Veszelszki, 2006), vagyis like-ok és dislike-ok formájában nyilvánul meg (Eggers, 2016: 204). Az internetes lászattevékenység eskalációját, fokozódását a regényvilág struktúráját alapjaiban meghatározó számítógépes-online környezet, továbbá az online és az offline térben egyaránt megvalósuló kontroll és az ezzel összefüggő normalizáció eredményezi. A regény szereplői online interpasszivitásba (Pfaller, 2000, 2009) merülnek – hozzájárulva így módon a status quo fenntartásához.

Összegzésül elmondható, hogy Eggers internetről szóló antiutópisztikus víziója igen éles technológiakritikát fogalmaz meg. Az ábrázolt világban a boldogságipar a digitális lábnyom nagyságának fokozására ösztönöz, miközben az egyént pszeudoaktivitásba, kiszolgáltatott és kizsákmányolt állapotba taszítja.

Csányi Erzsébet, Beke Ottó

### DYSTOPIA OF THE SOCIAL MEDIA (DAVE EGGERS: *THE CIRCLE*)

#### *Summary*

In the novel *The Circle*, the world of Dave Eggers is defined by various online digital platforms of social media in both its surface and deep structure. In a context dominated by an information-technology-online surrounding, issues of observation and control, obliviscence/archiving and pseudoactivity emerge. The opportunities offered by the World Wide Web are important: multimediality, transmission speed, user anonymity, user experience (immersion, flow experience), the disintegration of the unity of personality and presence.

However, Eggers's anti-utopia (like Orwell's) functions as a sharp critique of technology. Yet, there are some differences – while in Orwell's work the exercise of dictatorial-totalitarian power is made possible by oblivion, in Eggers's work it is, on the contrary, eternal (digital) remembrance.

In *The Circle*, the individual lives of the heroes are degraded, and the communal existence as measured by the Internet activity is appreciated. The happiness industry is built on increasing the size of the digital footprint, meanwhile causing human pseudoactivity, vulnerability and exploitation.

*Keywords:* Dave Eggers, *The Circle*, Internet, dystopia, dictatorship

Eržebet Čanji, Oto Beke

### DISTOPIJA SOCIJALNIH MEDIJA (DEJV EGGERS: KRUG)

#### *Sažetak*

Svet romana *Krug* Dejva Egersa u površinskoj i dubinskoj strukturi podjednako određuju razne onlajn/digitalne platforme kolektivnih medija. U kontekstu u kom vlada informatičko/onlajn okruženje pojavljuju se pitanja posmatranja i kontrole, zaborava/arhiviranja i pseudoaktivnosti. Važne su mogućnosti Interneta: multimedijalnost, brzina, anonimnost korisnika, sposobnost uživljavanja korisnika (imerzija, flow-doživljaj), ukidanje jedinstva ličnosti i prisutnosti.

Egersova antiutopija (kao i Orvelova) međutim, funkcioniše kao markantna kritika tehnologije. Sa tom razlikom da kod Orvela primenjivanje diktatorske-totalitarne vladavine omogućuje zaborav, a kod Egersa baš obrnuto, večito (digitalno) sećanje.

U romanu *Krug* individualni život junaka se degradira, a vrednost kolektivnog postojanja – koje se meri u aktivnosti na Internetu – se podiže. Industrija sreće se gradi na povećanju digitalnog otiska stopala, a isti čin u međuvremenu prouzrokuje pseudoaktivnost, izloženost, eksploataciju čoveka.

*Ključne reči:* Dejv Eggers, *Krug*, internet, distopija, diktatura

### FILMJEGYZÉK

*A kör* (*The Circle*, 2017). Rendező: James Ponsoldt.

### IRODALOMJEGYZÉK

Aczél P. (2012). *Médiaretorika*. Budapest: Magyar Mercurius.

Assange, J. (2016). *When Google Met WikiLeaks*. New York: OR Books.

- Assmann, A. (2009). Szövegek, nyomok, hulladékok: a kulturális emlékezet változó médiumai, fordította Görföl Balázs. In: Kisantal Tamás (szerk.) *Narratívák 8. Elbeszélés, kultúra, történelem*. Budapest: Kijárat Kiadó 146–159.
- Assmann, J. (2004). *A kulturális emlékezet: Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, fordította Hidas Zoltán. Budapest: Atlantisz.
- Bawden, D.–Robinson, L. (2009). The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of Information Science*. 35 (2), 180–191.
- Beke O.–Samu J. (2017). „Végtelen fény-, hang- és kapcsolatóceán”. A digitális ismeretszerzés és felejtés irodalmi előképei. *Tanulmányok. Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Hungarológia Tanszak, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék* 1, 113–135.
- Beke O. (2020). Ma Po-jung: A csend városa (Online önkényuralom). *Szabad Piac. Gazdaság-, társadalom- és bölcsészettudományi folyóirat*, 1, 91–101.
- Bódi Z.–Veszelszki Á. (2006). *Emotikonok: Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban*. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság.
- Booker, M. K.–Thomas, A.-M. (2009). *The Science Fiction Handbook*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Boros J. (1999). Kritika és szolgálat: Huszadik Filozófiai Világkongresszus, Boston, 1998. augusztus 10–16. *Magyar Filozófiai Szemle*, 1–3, 361–371.
- Boros J. (2011). A telekommunikatív demokrácia felé – telekommunikációs konvergencia mint a társadalmi igazságosság lehetősége. In: Boros János (2011). *Demokrácia és szabadság: Filozófiai írások a demokrácia megerősítéséhez*. Veszprém: Iskolakultúra. 23–38.
- Cabanis, E.–Illouz, E. (2019): *Manufacturing Happy Citizens: How the Science and Industry of Happiness Control our Lives*. Medford, MA: Polity Press.
- Carr, N. (2014). *Hogyan változtatja meg agyunkat az internet? A sekélyesek kora*. Fordította Németh Ádám. Budapest: HVG Könyvek.
- Curl, R. (2001). A cyberpunk metaforái: ontológia, episztemológia és science fiction. Fordította Barta Bandika. *Prae*, 1–2, 53–63.
- Csányi E.–Beke O.–Samu J. (2019). Orwell 1984: A digitális diktatúrák irodalmi előképe. *Godišnjak. Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Évkönyve*. XLIV–1, 303–315.
- Csepeli Gy.–Prazsák G. (2010). *Örök visszatérés? Társadalom az információs korban*. Budapest: József Műhely Kiadó.
- Csíkszentmihályi M. (2016). *Flow – Az áramlat: A tökéletes élmény pszichológiája*. Fordította Legéndyné Szabó Edit. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Csizner Z. (2019). Az OSINT határai. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 19–31.
- Derrida, J. (2014). *Grammatológia*. Fordította Marsó Paula. Budapest: Tiptex Kiadó.
- Eco, U. (2008). A mobiltelefon és az igazság. Gyufalevél. In: Maurizio Ferraris (2008). *Hol vagy? A mobiltelefon ontológiája*. Fordította Gál Judit. Budapest: Európa Könyvkiadó 7–10.
- Eco, U. (2018). *Pape Satan. Hírek egy folyékony társadalomból*. Fordította Barna Imre. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Dewey, J. (1915). *Democracy and Education*. New York: Macmillan.
- Eggers, D. (2016). *A kör*. Fordította Nemes Anna. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Erhardt M. (2006). A fordító utószava. In: Guy Debord (2006). *A spektákulum társadalma*. Fordította Erhardt Miklós. Budapest: Balassi Kiadó–BAE Tartóshullám 63–70.
- Esterbauer, R. (2003). Isten a cybertérben. Fordította Mesés Péter. *Vigilia*, 1, 2–11.
- Fehér K. (2016). *Digitalizáció és új média. Trendek, stratégiák, illusztrációk*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ferraris, M. (2008). *Hol vagy? A mobiltelefon ontológiája*. Fordította Gál Judit. Budapest: Európa Könyvkiadó
- Foucault, M. (1990). *Felügyelet és büntetés: A börtön története*. Fordította Fázsy Anikó–Csürös Klára. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Han, B.-Ch. (2019). *A kiegészítés társadalma*. Fordította Miklódy Dóra, Simon-Szabó Ágnes. Budapest: Typotex Kiadó.
- Harari, Y. N. (2018). *21 lecke a 21. Századra*. Fordította Torma Péter. Budapest: Animus Kiadó.
- Huber Z. (2016). Társadalmi kérdések a cyberpunkban. In: Kárpáti György–Schreiber András (szerk.) (2016). *A sci-fi: Válogatott tanulmányok*. Budapest: Filmanatómia 113–139.
- Karácsony A. (2000). Elfelejtett emlékezés. *Századvég, Új Folyam*, tavasz (16), 111–121.
- Keane, J. (2013). *Democracy and Media Decadence*. Cambridge University Press.
- Koltay T. (2017). Egy „örökzöld téma”: az információs túlterhelés. *Információs Társadalom* 3, 39–54.
- Kovács G. (2014). A politikai demokrácia sorsa az internet-galaxisban. In: Lányi András–László M. (szerk.) (2014). *Se vele, se nélküle? Tanulmányok a médiáról*. Budapest: Wolters Kluwer 105–125.
- Kroker, A.–Weinstein, M. A. (1994). *Data Trash. The Theory of the Virtual Class*. Montreal: St. Martin’s Press.

- Landon, B. (2001). Nem az, ami volt: memóriatulcsordulás a digitális narratívákban. Fordította Elekes Dóra. *Prae*, 1–2, 29–38.
- Ma Po-jung (2019). A csend városa. Fordította: kiskádár tamás. In: Ken Liu (szerk.) (2019). *Láthatatlan bolygók: Kínai kortárs science fiction antológia*. Fordította Benkő Ferenc, Bosnyák Edit, Huszár András, Juhász Viktor, kiskádár tamás, Molnár Berta Eleonóra, Pék Zoltán. Budapest: Agave Könyvek 133–171.
- Marx, G. T. (2014). Mi új az „új felügyeletben”? Osztályozási kísérlet a változás és a folytonosság alapján. Fordította Fáber Ágoston. *Replika* 5, 21–42.
- Mayer-Schönberger, V. (2009). *Delete: the Virtue of Forgetting in the Digital Age*. New Jersey: Princeton University Press.
- Mayer-Schönberger, V.–Cukier, K. (2018). *Forradalmi módszer, amely megváltoztatja munkánkat, gondolkodásunkat és egész életünket*. Fordította Dankó Zsolt. Budapest: HVG Könyvek.
- Máriási D.–Vida K. (2015). Kritikai pszichológiát! A pszichológia intézményrendszere a kritikai pszichológia perspektívájából. *Imágó*, 2.
- Nyeste P.–Szendrei F. (2019). Nyílt forrású információszerezés a bűnüldözésben. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 50–67.
- Nyíri K. (2003). Információs társadalom. In: Kovács Gábor közreműködésével Nyíri Kristóf (szerk.) (2003). *Virtuális egyetem Magyarországon*. Budapest: Typotex 207–219.
- Orwell, G. (2019). *1984*. Fordította Szíjgyártó László. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Pariser, E. (2012). *The Filter Bubble*. London: Penguin Books.
- Pfaller, R. (Hrsg.) (2000). *Interpassivität: Studien über delegiertes Genießen*. Berlin: Springer.
- Pfaller, R. (2009). *Ästhetik der Interpassivität*. Wien, New York: Philo Fine Art.
- Pintér R. (2007). Úton az információs társadalom megismerése felé. In: Pintér Róbert (szerk.) (2007). *Az információs társadalom. Az elmélettől a politikai gyakorlatig*. Budapest: Gondolat–Új Mandátum 11–28.
- Slusser, G. (2005). The Origins of Science Fiction. In: David Seed (edit) (2005). *A Companion to Science Fiction*. Oxford: Blackwell 27–42.
- Solti I. (2019). Az OSINT információgyűjtő eszközeiről. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 3–18.
- Spitzer, M. (2012). *Digitale Demenz. Wie wir uns und unsere Kinder um den Verstand bringen*. München: Droemer Knaur.

- Szabó K. (2019). Az OSINT – Gondolatok a tevékenységről és az alkalmazás közegéről. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2, 68–82.
- Székely I. (2013). Jog ahhoz, hogy elfelejtsenek és töröljenek. *Információs Társadalom* 3–4, 7–27.
- Székely I. (2017). Kellenek-e archívumok a digitális korban? *Információs Társadalom* 3, 55–70.
- Szűts Z. (2018). *Online. Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei*. Budapest: Wolters Kluwer Kiadó.
- Virilio, P. (2002). *Az információs bomba*. Fordította Ádám Anikó. Budapest: Magus Design Stúdió.
- Wegner, Ph. E. (2002). *Imaginary Communities: Utopia, the Nation, and the Spatial Histories of Modernity*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Z. Karvalics L. (2013). Data Hugging – a magunkhoz szorított adatokon innen és túl. *TMT. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. Könyvtár- és információtudományi szakfolyóirat* 7, 300–303.
- Zuboff, Sh. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York: Public Affairs.
- Žižek, S. (2016). *Zűr a Paradicsomban: A történelem végétől a kapitalizmus végéig*. Fordította Reich Vilmos. Budapest: Európa Könyvkiadó.